

Monika Nowikowska

Krytyka prasowa jako element wolności wypowiedzi

Studia Prawnoustrojowe nr 24, 37-48

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Monika Nowikowska

doktorantka na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku

Krytyka prasowa jako element wolności wypowiedzi

Uwagi ogólne

Krytyka prasowa jest atrybutem demokratycznego państwa. Bardzo często przedmiotem jej zainteresowania są postawy i działalność osób pełniących funkcje publiczne, podejmujących istotne decyzje dla społeczeństwa. W systemie Rady Europy przyjmuje się, że nie ma możliwości stworzenia w pełni pluralistycznego systemu politycznego, jeśli nie jest zapewniona wolność prasy, a w tym prawo do kontroli i krytyki sfer rządzących¹. Z uwagi na doniosłą rolę krytyki i powiązanie jej z zasadą wolności wypowiedzi niezbędna wydaje się analiza źródeł i podstaw prawnych gwarantujących wolność wypowiedzi w Polsce².

Przedmiotem poniższych rozważań będzie wskazana w tytule próba wprowadzenia prawa do krytyki z konstytucyjnej zasady wolności wypowiedzi. W związku z podjętą problematyką nasuwa się szereg kwestii wymagających zbadania. Terminologia dotycząca wolności wypowiedzi w prawie polskim nie jest jednolita, przez co wzbudza szereg kontrowersji. Poszczególne akty normatywne posługują się różnymi pojęciami, takimi jak: „wolność słowa i druku”³, „wolność wypowiedzi”⁴, „wolność wyrażania poglądów”⁵, „wolność eks-

---

¹ Orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z 7 grudnia 1976 r. w sprawie *Handyside przeciwko Wielkiej Brytanii*, skarga 5493/72.

² W. Lis, *Wolność informowania*, [w:] W. Lis, P. Wiśniewski, Z. Husak, *Prawo prasowe. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 143.

³ Zob. art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (tekst jedn. Dz.U. z 2011 r., nr 43, poz. 226 z późn. zm.); także § 3 ust. 1 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 1 lipca 1984 r. w sprawie zakresu działania oraz trybu powoływania i działania Rady Prasowej (Dz.U. nr 40, poz. 214 z późn. zm.).

⁴ Zob. art. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe (Dz.U. nr 5, poz. 24 z późn. zm.).

⁵ Zob. art. 54 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

presji”. Również w doktrynie wyżej wskazanych wyrażen używa się często zamiennie, traktując je jako synonimy. W celu wyprowadzenia prawa do krytyki z wolności wypowiedzi konieczne wydaje się uporządkowanie omawianej terminologii.

Należy podkreślić, że wyczerpująca analiza pojęcia „wolność wypowiedzi” nie jest przedmiotem niniejszej pracy, tym bardziej że dostępne monografie w sposób wyczerpujący odnoszą się do przedmiotowego zagadnienia⁶. W związku z powyższym autorka nie rozstrzyga takich podstawowych kwestii, jak istota czy sens wolności wypowiedzi, lecz zarysowuje siatkę pojęciową, w której wolność ta powinna być rozpoznawana.

Wyprowadzenie prawa do krytyki z wolności wypowiedzi wymaga przeprowadzenia analizy treści art. 14 i 54 ust. 1 Konstytucji RP, gwarantujących wolność prasy i wolność wyrażania poglądów, pozyskiwania i rozpowszechniania informacji oraz orzecznictwa powstałego na tle ich stosowania. Zagadnieniem, które wymaga rozważenia, jest także stosunek pojęć „wolność wypowiedzi” i „wolność prasy”. Obowiązująca w ustawie zasadniczej systematyka wywołuje w literaturze naukowej spór co do zasadności umieszczenia wolności prasy w zasadach ustrojowych.

Pojęcie wolności wypowiedzi

„Wolność wypowiedzi” od wielu lat należy do podstawowego zasobu frazeologii filozoficznej i prawniczej w Polsce i na świecie. Wydaje się, że najszerszym znaczeniowo terminem jest „wolność myśli”, czyli wolność posiadania poglądów na temat najrozmaitszych przejawów życia społecznego. Jak słusznie zauważa Adam Łopatka, wolność myśli jest wolnością społecznie

---

⁶ Zob. szerzej: J. Bafia, *Prawo o wolności słowa*, Warszawa 1988; R. Bartoszcze, *Rada Europy a wolność wypowiedzi*, Kraków 2000; L. Garlicki, *Wolność wyrażania opinii*, [w:] *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Komentarz do art. 1-18*. Warszawa 2010, s. 625 i nast.; idem, *Wolność wypowiedzi dziennikarza – przywileje i odpowiedzialność*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2010, nr 1, s. 12 i nast.; A. Jaskiernia, *Wolność słowa jako wartość w systemie aksjologicznym Rady Europy*, „Humanistyczne Zeszyty Naukowe. Prawa Człowieka” 2002, nr 8, s. 38 i n.; A. Łopatka, *Prawo do swobodnego wyrażania opinii*, Warszawa 1993; E. Nowińska, *Wolność wypowiedzi prasowej*, Kraków 2007; M. Romanowski, *Wolność słowa w mediach elektronicznych*, Warszawa 2003; W. Sadurski, *Prawo do wolności słowa w państwie demokratycznym*, „Państwo i Prawo” 1992, z. 10, s. 3 i nast.; J. Sobczak, *Wolność myśli, wypowiedzi, słowa, przekazywania i otrzymywania informacji w projektach konstytucji zgłaszanych w dobie prac ustawodawczych w latach 1993–1997*, [w:] *W kręgu mediów i polityki*, red. D. Piontek, Poznań 2003, s. 177 i nast.; W. Sokolewicz, *Wolność prasy i jej gwarancje*, [w:] *Księga pamiątkowa profesora Marcina Kudeja*, red. A. Łabno, E. Zwierzchowski, Katowice 2009, s. 43 i nast.; L. Wiśniewski, *Wolność słowa i druku*, [w:] *Prawa człowieka. Model prawny*, red. R. Wieruszewski, Wrocław 1991, s. 987 i nast.; idem, *Wolność prasy w świetle Konstytucji RP, ustaw oraz wiążącego Polskę prawa międzynarodowego. Problemy podstawowe*, [w:] *Wolność słowa w mediach*, red. D. Górecki, Łódź 2003, s. 20.

nieograniczoną, jako że myśli są niedostępne dla kontroli z zewnątrz⁷. Wolność myśli jest pojęciem nadrzędnym, z którego wypływa wolność przekonań⁸. Istotnym składnikiem wolności przekonań jest możliwość ich uzewewnętrznienia, a to wymaga wolności wypowiedzi⁹. Wolność wypowiedzi należy zatem rozumieć jako wolność prezentacji myśli i przekonań w różnej formie i w sposób widoczny dla innych.

Niekiedy wolność wypowiedzi określana jest mianem wolności słowa i druku¹⁰. Z uwagi na ograniczenie wolności wypowiedzi jedynie do dwóch form jej wyrażenia, tj. za pomocą słowa i druku, pojęcie to ma węższy zakres znaczeniowy w porównaniu z wolnością wypowiedzi, która może polegać na prezentacji myśli i przekonań w dowolnej formie w sposób widoczny dla innych, np. gestem, słowem, drukiem, obrazem. Należy zatem w pełni podzielić pogląd Marka A. Nowickiego¹¹ i Lecha Gardockiego¹², według których „wolność wypowiedzi” jest pojęciem szerszym od wolności słowa i druku oraz wolności wyrażania opinii, gdyż wypowiedź nie musi być zwerbalizowana, jak również nie musi być opinią.

Wolność wypowiedzi bywa również nazywana wolnością ekspresji¹³. Pojęcie to kładzie nacisk na sam akt wyrażania opinii, jednakże swoim zakresem wykracza poza klasycznie rozumianą wolność wypowiedzi. Wolność ekspresji obejmuje bowiem wolność przekonań i religii, wolność zgromadzeń i zrzeszania się, prawo do poszanowania korespondencji czy wreszcie prawo do wolnych wyborów¹⁴.

Przedstawione poglądy doktryny pozwalają na sformułowanie wniosku, zgodnie z którym „wolność wypowiedzi” jest pojęciem szerszym od „wolności słowa i druku” i „wolności wyrażania opinii”. W wolności wypowiedzi mieści się bowiem każda demonstracja poglądów, każde ich uzewewnętrznienie w sposób widoczny dla innych¹⁵. Przez wolność wypowiedzi należy rozumieć możliwość prezentacji poglądów, idei, przekonań i informacji w dowolnej formie¹⁶.

W nauce prawa kontrowersje wywołuje interpretacja wolności wypowiedzi na gruncie Konstytucji RP. Należy podkreślić, że nie jest łatwo podać legalną definicję tego pojęcia, ponieważ ustrojodawca posłużył się mieszaną

⁷ A. Łopatka, op. cit., s. 5.

⁸ L. Szot, *Wolność dziennikarstwa w polskim systemie prawnym*, Wrocław 2003, s. 40.

⁹ I. Dobosz, *Prawo prasowe. Podręcznik*, Kraków 2006, s. 47.

¹⁰ Zob. L. Wiśniewski, *Wolność słowa...*, s. 679.

¹¹ M.A. Nowicki, *Prawa i wolności osobiste i polityczne*, [w:] *Obywatel – jego wolności i prawa. Zbiór studiów z okazji 10-lecia Rzecznika Praw Obywatelskich*, Warszawa 1998, s. 111.

¹² L. Gardocki, *Europejskie standardy wolności wypowiedzi a polskie prawo karne*, „Państwo i Prawo” 1993, z. 3, s. 11.

¹³ R. Mizerski, *Wolność ekspresji*, [w:] B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2010, s. 385.

¹⁴ *Ibidem*, s. 386.

¹⁵ A. Młynarska-Sobaczewska, *Wolność informacji w prasie*, Toruń 2003, s. 44.

¹⁶ W. Sadurski, *Prawo do wolności słowa...*, s. 3.

terminologią. W treści art. 54 ust. 1 Konstytucji RP ustawodawca nie posługuje się wprost terminem „wolność wypowiedzi”, lecz używa sformułowań „wolność wyrażania poglądów” oraz „pozyskiwanie i rozpowszechnianie informacji”.

Z komentowanego przepisu wynikają zatem trzy odrębne uprawnienia:

- 1) wolność wyrażania poglądów,
- 2) wolność pozyskiwania informacji,
- 3) wolność rozpowszechniania informacji¹⁷.

Ad 1. Zgodnie z potocznym znaczeniem tego pojęcia, poglądy to różnego rodzaju opinie własne wypowiadającego się. Można się zastanawiać, czy wolność wyrażania poglądów dotyczy wyłącznie własnych poglądów, czy także cudzych. Trybunał Konstytucyjny wolność wyrażania poglądów interpretuje jako wyrażanie nie tylko osobistych ocen, ale również przypuszczeń oraz opinii¹⁸. Wydaje się, że nie należy ograniczać tego do myśli prywatnych, gdyż takie ograniczenie jest zawarte w Konstytucji RP w art. 49 mówiącym o wolności komunikowania się¹⁹. Poglądy należy zatem rozumieć szeroko – jako wszelkiego rodzaju opinie, osady, treści dotyczące wszystkich przejawów życia społecznego, w tym opinie krytyczne²⁰.

Ad 2. Drugi komponent wolności wyrażonej w art. 54 ust. 1 Konstytucji RP, tj. wolność pozyskiwania informacji, stanowi istotne uprawnienie prasy. Uprawnienie to nabiera szczególnego znaczenia w powiązaniu z art. 61 ust. 1 Konstytucji RP, który gwarantuje obywatelom prawo do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne. Należy podkreślić, że wolność pozyskiwania informacji to ważny element wolności wypowiedzi, zapewnia bowiem możliwość pozyskiwania informacji, które są niezbędne do budowania poglądów, a następnie ich wyrażania²¹.

Ad 3. Ostatnim uprawnieniem wynikającym z dyspozycji art. 54 ust. 1 Konstytucji RP jest wolność rozpowszechniania informacji. Uprawnienie to również stanowi domenę i istotę funkcjonowania prasy²².

Ze sformułowania art. 54 ust. 1 Konstytucji RP wynika prawo do posiadania poglądów, możliwość ich pozyskiwania oraz wyrażania. Kumulacja

¹⁷ P. Sarnecki, *Komentarz do art. 54 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. IV, red. L. Garlicki, Warszawa 2005, s. 1.

¹⁸ Zob. wyrok TK z 5 maja 2004 r., sygn. P 2/03, OTK ZU 2004, nr 5, poz. 39; wyrok TK z 23 marca 2006 r., sygn. K 4/06, OTK ZU 2006, nr 3, poz. 32; wyrok TK z 12 maja 2008 r., sygn. SK 43/05, OTK-A 2008, nr 4, poz. 57.

¹⁹ E. Nowińska, op. cit., s. 38; P. Sarnecki, *Regulacja problematyki środków społecznego przekazu w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Prawo mediów*, red. J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, Warszawa 2008, s. 17; L. Szot, op. cit., s. 50.

²⁰ P. Sarnecki, *Regulacja problematyki środków...*, s. 19.

²¹ Ibidem, s. 27.

²² Wyrok SN z 1 czerwca 2000 r., sygn. III RN 64/00, OSNP 2001, nr 6 poz. 183.

wszystkich trzech elementów uprawnia do stwierdzenia, że sformułowana w art. 54 ust. 1 ustawy zasadniczej wolność – to wolność wypowiedzi²³.

Na marginesie powyższych rozważań podkreślenia wymaga fakt, że w przepisie art. 54 ust. 1 Konstytucji RP brak jakiegokolwiek odniesienia do prasy. Ustrojodawca zapewnia każdemu wolności wyrażania opinii. Zgodnie ze stanowiskiem doktryny, wolność prasy jest prawem obywatelskim społeczeństwa, a nie dziennikarskim, choć z tego prawa korzystają i technicznie realizują je dziennikarze²⁴. Wynika to także z faktu umieszczenia art. 54 ust. 1 w ustawie zasadniczej w rozdziale „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”.

Rozwinięcia oraz doprecyzowania powyższego stanowiska dokonał Sąd Najwyższy w postanowieniu z 12 listopada 2003 r. Potwierdził, że wolna prasa ma służyć człowiekowi i obywatelowi, spełniając funkcje informacyjną i kontrolną. Dziennikarze nie mogą przy tym zapominać, że wolność ta nie służy tylko im. Wolna prasa realizuje prawo obywatela do informacji. Jakkolwiek beneficjentami wolności prasy są w pierwszym rzędzie dziennikarze, to jednak pamiętać należy, że służyć ma ona całemu społeczeństwu²⁵.

Problematyka wolności wypowiedzi została także regulowana w ustawie Prawo prasowe. Ustawodawca w art. 1 posłużył się tym pojęciem *expressis verbis*, stanowiąc, że prasa, zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej, korzysta z wolności wypowiedzi i urzeczywistnia prawo obywateli do rzetelnego informowania, jawności życia publicznego oraz kontroli i krytyki społecznej. W literaturze przedmiotu pojawiła się wątpliwość, do którego z przepisów konstytucyjnych odsyła przepis art. 1 pr. pras. W ustawie zasadniczej można bowiem odnaleźć szereg postanowień służących realizacji szeroko pojmowanej wolności wypowiedzi. Do najistotniejszych należą art. 14 i 54 ust. 1. Pierwszy z nich statuuje zasadę wolności prasy i innych środków masowego przekazu, drugi zapewnia każdemu wolność wyrażania poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji.

Jak słusznie podkreśla Ewa Nowińska, dosłowne odniesienie terminologiczne przepisów ustawy Prawo prasowe może wskazywać na odniesienie do wolności prasy z art. 14 Konstytucji RP²⁶. Zauważa ona jednak, że takie ujęcie jest zbyt wąskie, zwłaszcza że treść przepisu art. 1 pr. pras. gwarantuje prasie korzystanie z wolności wypowiedzi, którą zapewnia art. 54 ust. 1 Konstytucji RP. Zasadne jest zatem interpretowanie wolności wypowiedzi prasowej zagwarantowanej na poziomie ustawowym z uwzględnieniem obu przepisów: art. 14 i 54 ust. 1 Konstytucji RP. Za stanowiskiem tym przema-

²³ J. Sobczak, *Prawo prasowe. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 30.

²⁴ Zob. szerzej: B. Michalski, *Podstawowe problemy prawa prasowego*, Warszawa 1998, s. 10; J. Sobczak, *Granice prawne tajemnicy dziennikarskiej*, „Ius Novum” 2007, nr 1, s. 69.

²⁵ Postanowienie SN z 12 listopada 2003 r., sygn. V KK 52/2003, Lex nr 84323.

²⁶ E. Nowińska, op. cit., s. 48.

wia ścisłe powiązanie obu przepisów oraz uznawanie wolności prasy za szczególną formę wolności wypowiedzi. Powyższy pogląd podziela również Jacek Sobczak, który komentując przepis art. 1 pr. pras., dokonuje w sposób obszerny analizy obu norm konstytucyjnych²⁷.

Podsumowując przeprowadzone rozważania można stwierdzić, że ogólna zasada wolności wypowiedzi w ustawie Prawo prasowe powtarza zasadę sformułowaną w art. 14 oraz 54 ust. 1 Konstytucji RP w połączeniu ze wskazaniem celów, którym powinna służyć. Ustawodawca, deklarując zasadę wolności wypowiedzi, widzi w niej realizację praw obywatela do rzetelnej, prawdziwej informacji.

Wolność prasy a wolność wypowiedzi

W celu wyprowadzenia krytyki prasowej z konstytucyjnej zasady wolności wypowiedzi konieczne jest wykazanie, że wolność prasy stanowi element wolności wypowiedzi. Należy podkreślić, że przepis art. 14 Konstytucji RP przewiduje, że Rzeczpospolita Polska zapewnia wolność prasy i innych środków społecznego przekazu, zatem wolność prasy stanowi zasadę ustrojową, zgodnie z którą środki społecznego przekazu powinny być niezależne, zwłaszcza od władzy publicznej²⁸. Tak rozumiana wolność prasy zakłada istnienie wolnego dyskursu politycznego.

W literaturze przedmiotu dominuje pogląd, że wolność prasy to jeden z elementów wolności wypowiedzi – przejaw i środek urzeczywistnienia wolności wypowiedzi²⁹. Podkreśla się ponadto, że wolność prasy i wolność wypowiedzi są wzajemnie ze sobą sprzężone. Wolność prasy jest z jednej strony pochodną wolności wypowiedzi, z drugiej – jej sensem i zasadą. Bez wolności komunikowania się za pomocą prasy wolność wypowiedzi pozbawiona byłaby racji i doniosłości społecznej³⁰.

Pogląd ten można także uznać za dominujący w orzecznictwie. Sąd Najwyższy w wyroku z 28 września 2000 r. stwierdził, że wolność prasy jest

²⁷ J. Sobczak, *Prawo prasowe. Komentarz...*, s. 25–172.

²⁸ Wyrok TK z 20 lutego 2007 r., sygn. P 1/06, OTK-A 2007, nr 2, poz. 11.

²⁹ Zob. szerzej: I. Dobosz, *Prawo prasowe. Podręcznik*, s. 47; T. Górzyńska, *Prawo do informacji i zasada jawności administracyjnej. Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego i Trybunału Konstytucyjnego*, Kraków 1999, s. 157; W. Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 23; J. Sobczak, *Prawo prasowe. Komentarz...*, s. 73; P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, Warszawa 2008, s. 46.

³⁰ J. Sobczak, *Fetysz wolności prasy*, [w:] *Prawne, ekonomiczne i polityczne aspekty funkcjonowania mediów i kreowania ich zawartości*, red. P. Dudek, M. Kuś, Toruń 2010, s. 32; idem, *Prawo prasowe. Komentarz...*, s. 32; idem, *U podstaw doktrynalnych liberalnej koncepcji wolności prasy*, [w:] *Czy istnieje IV władza? Wolność prasy w teorii i praktyce*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2010, s. 36.

pochodną wolności myśli, z której wynika wolność przekonań, a te mogą być uzewnętrzniane jedynie w wypadku istnienia wolności wypowiedzi³¹. Wolność prasy możliwa jest w pełnym zakresie tylko w razie rzeczywistego istnienia wolności myśli, przekonań, słowa, informacji, publikacji i wypowiedzi. To właśnie w wolności prasy wymienione pojęcia znajdują odbicie i ucieleśnienie.

Do wzajemnej relacji pojęć „wolność prasy” i „wolność wypowiedzi” odniósł się również Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 12 maja 2008 r. Stwierdził, że wolność mediów to szczególny przejaw wolności wypowiedzi. Wolność prasy wzmacnia wolność wypowiedzi przez tworzenie płaszczyzny pluralistycznego dyskursu umożliwiającego samorealizację jednostki, a ponadto wolność wypowiedzi wzmacnia wolność prasy³².

Przeprowadzone rozważania pozwalają na sformułowanie wniosku, że wolność prasy stanowi element wolności wypowiedzi, która jest realizowana m.in. poprzez wypowiedzi prasowe. Należy jednocześnie podkreślić, że wolność prasy jest wartością, która ma służyć społeczeństwu, spełniając funkcję informacyjną i kontrolną.

Mając na uwadze powyższe, wątpliwości może budzić fakt usytuowania przepisu art. 14 w rozdziale pierwszym Konstytucji RP zatytułowanym „Rzeczypospolita”, choć stanowi on uzupełnienie wolności wypowiedzi sformułowanej dopiero w art. 54 ust. 1 Konstytucji RP, mieszczącym się w rozdziale drugim „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”. Konsekwencją takiego rozwiązania jest, po pierwsze, traktowanie zasady wolności prasy jako jednej z podstawowych zasad ustroju politycznego państwa³³. Fakt nadania jej charakteru zasady ustrojowej, przy braku jakichkolwiek ograniczeń, stanowi o absolutnej wolności prasy, której w rzeczywistości Konstytucja RP nie zapewnia³⁴. Po drugie, przyjęcie takiej systematyki pozbawia wolność prasy charakteru uprawnienia obywatelskiego³⁵.

Obowiązująca systematyka wywołuje także spór w literaturze co do zasadności umieszczenia wolności prasy w katalogu zasad ustrojowych. W kwestii tej można zasadniczo wyróżnić dwa stanowiska:

- 1) aprobujące zamieszczenie wolności prasy w zasadach ustrojowych,
- 2) negujące zamieszczenie wolności prasy w zasadach ustrojowych.

³¹ Sygn. V KKN 171/98, OSNKW 2001, nr 1–3, poz. 31; zob. także postanowienie SN z 12 listopada 2003 r., sygn. V KK 52/2003, Lex nr 84323.

³² Sygn. SK 43/05, OTKA 2008, nr 4, poz. 59.

³³ J. Sobczak, *Europejski ład komunikacyjny w procesie globalizacji*, [w:] *Europejska myśl polityczna wobec globalizacji. Tradycja i wyzwania współczesności*, red. J. Sobczak, R. Bäcker, Łódź 2005, s. 41.

³⁴ I. Dobosz, op. cit., s. 55.

³⁵ W. Sadurski, *Wolność prasy w systemie praw człowieka*, [w:] *Obywatel – jego wolności i prawa. Zbiór studiów przygotowany z okazji 10-lecia urzędu Rzecznika Praw Obywatelskich*, Warszawa 1998, s. 137–138.

Ad 1. Za trafnością obecnego unormowania opowiadają się m.in. Wiesław Skrzydło³⁶ i Ludwik Wiśniewski³⁷, według których wolność prasy jest nie tylko jedną z wolności i praw człowieka i obywatela, ale pewną ogólną zasadą państwa prawa. Stanowisko to znajduje także uznanie w judykaturze³⁸. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 12 maja 2008 r. podkreślił, że wolność środków społecznego przekazu ma charakter zasady ustrojowej i gwarancji o charakterze instytucjonalnym. Wolność prasy to głównie zasada demokratycznego i wolnościowego ustroju państw³⁹.

Ad 2. Odmienne stanowisko prezentują Wojciech Sadurski⁴⁰ i Bogusław Banaszak⁴¹, zdaniem których powyższe rozwiązanie legislacyjne jest problemowe i pozostawia szereg wątpliwości interpretacyjnych. Podobnie wypowiada się Paweł Sarnecki⁴², który uznaje za wystarczające zagwarantowanie wolności środków społecznego przekazu w przepisach dotyczących praw i wolności.

Na szczególną uwagę zasługuje pogląd E. Nowińskiej⁴³, według której art. 14 ma odrębną, samodzielną treść, a termin „wolność” nie może być rozumiany w sposób właściwy dla art. 54 ust. 1 Konstytucji RP. W opinii tej autorki pojęcie prasy w rozumieniu art. 7 ust. 2 pkt 1 pr. pras. oraz środki masowego przekazu w powiązaniu z umieszczeniem art. 14 w rozdziale pierwszym Konstytucji RP należy rozumieć jako zasadę ustrojową – wolność prowadzenia prasowej działalności wydawniczej. W tym znaczeniu art. 14 Konstytucji RP dotyczy powstrzymywania się władz publicznych od aktywnej ingerencji w funkcjonowanie mediów. W tym kontekście należy uznać, że choć niewątpliwie wolność prasy, o której mowa w art. 14 Konstytucji RP, mieści się *implicite* w dyspozycji art. 54 ust. 1, ujęcie jej w zasadach ustrojowych wydaje się słuszne. W tym rozumieniu ustrojowa zasada wolności środków społecznego przekazu wyraża przekonanie, że koniecznym składnikiem demokratycznego państwa prawnego są niezależne media. Podzielając w pełni stanowisko E. Nowińskiej⁴⁴, należy stwierdzić, że ustrojodawca w Konstytucji

---

³⁶ W. Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Komentarz*, Kraków 1998, s. 21.

³⁷ L. Wiśniewski, *Wolność prasy w świetle Konstytucji RP, ustaw oraz wiążącego Polskę prawa międzynarodowego. Problemy podstawowe*, [w:] *Wolność słowa w mediach*, red. D. Górecki, Łódź 2003, s. 20.

³⁸ Zob. wyrok TK z 30 października 2006 r., sygn. P 1/06, OTK ZU 2006, nr 9, poz. 128; wyrok TK z 12 maja 2008 r., sygn. SK 43/05, OTK-A 2008, nr 4, poz. 57.

³⁹ Sygn. SK 43/05, OTK-A 2008, nr 4, poz. 57.

⁴⁰ W. Sadurski, *Wolność prasy...*, 137.

⁴¹ A. Banaszak, *Prawa człowieka i obywatela w nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przeгляд Sejmowy” 1997, nr 5, s. 64.

⁴² P. Sarnecki, *Komentarz do art. 14 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz...*, s. 1.

⁴³ E. Nowińska, op. cit., s. 34–37.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 37.

tucji RP zapewnia zarówno wolność prasy, jak i wolność wypowiedzi. Podniesienie wolności prasy i innych środków społecznego przekazu do rangi zasady ustrojowej potwierdza tezę, że prasa stanowi tzw. czwartą władzę⁴⁵.

Prawo do krytyki jako element wolności wypowiedzi

Zagwarantowana w ustawie zasadniczej w art. 54 ust. 1 wolność wyrażania poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji zawiera w sobie prawo do krytyki. Pogląd ten nie wynika *expressis verbis* z zapisów Konstytucji RP. Konieczne jest więc poddanie analizie orzecznictwa sądowego zapadłego na tle stosowania art. 14 i 54 ust. 1 Konstytucji RP, aby wykazać, że prawo do krytyki prasowej stanowi element wolności wypowiedzi.

W wyroku z 23 marca 2006 r.⁴⁶ Trybunał Konstytucyjny podkreślił, że wyrażona w art. 54 ust. 1 Konstytucji RP zasada wolności wypowiedzi jest fundamentem społeczeństwa demokratycznego i stanowi warunek jego rozwoju oraz samorealizacji jednostek. Z uwagi na tak określone zadania wolność wypowiedzi nie może ograniczać się jedynie do informacji i poglądów postrzeganych jako nieszkodliwe, obojętne czy odbierane przychylnie. Teza ta została powtórzona i rozwinięta w wyroku z 11 października 2006 r.⁴⁷ Trybunał Konstytucyjny zauważył, że rola prasy ma na celu realizację prawa opinii publicznej do otrzymywania każdej informacji, stąd też zadaniem prasy jest rozpowszechnianie wszelkich informacji i idei będących przedmiotem publicznego zainteresowania, w tym także informacji szokujących i bulwersujących.

Wyprowadzenie prawa do krytyki z konstytucyjnej wolności wypowiedzi znalazło także wyraz w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W postanowieniu z 17 października 2001 r.⁴⁸ SN uznał, że niezbywalne prawo dziennikarzy do krytyki wywodzi się z Konstytucji RP i dobitnie podkreślone zostało w treści art. 41 pr. pras⁴⁹. Rozbudowane stanowisko SN podał w wyroku z 28 marca 2003 r.⁵⁰ Zdaniem Sądu prawo do krytyki wynika z zasady wolności wyrażania swoich poglądów zagwarantowanej w Konstytucji RP. Organ orzekający zauważył jednak, że zarówno Konstytucja RP, jak i ustawa Prawo prasowe nie przyjmują prawa do krytykowania bez żadnych ograniczeń. Krytyka podlega ochronie, jeżeli jest rzeczowa i została podjęta w celu ochrony społecznie uzasadnionego interesu.

⁴⁵ J. Sobczak, *Wolność myśli, wypowiedzi...*, s. 177; idem, *Prawo prasowe. Komentarz...*, s. 74.

⁴⁶ Sygn. K 4/06, OTK-A 2006, nr 3, poz. 32.

⁴⁷ Sygn. P 3/06, OTK-A 2006, nr 9, poz. 121.

⁴⁸ Sygn. IV KKN 165/97, OSNKW 2002, nr 3–4, poz. 28.

⁴⁹ Wyrok SN z 1 czerwca 2000 r., sygn. III RN 64/00, OSNP 2001, nr 6, poz. 183.

⁵⁰ Sygn. IV CKN 1901/00, Biul. SN 2003, nr 10, poz. 9.

Ważnym uzupełnieniem tego poglądu jest wyrok SN z 12 stycznia 2005 r.⁵¹, w którym stwierdzono, że dziennikarzowi przysługuje prawo nie tylko do opisywania zdarzeń ocenianych jako naganne, ale również prawo do wyrażania ocen. Celem artykułu zatytułowanego *Sojusz biznesmena z byłymi funkcjonariuszami Służb Bezpieczeństwa* było ukazanie zjawiska przechodzenia funkcjonariuszy służb specjalnych do działalności gospodarczej oraz krytyka tego zjawiska. Sąd Najwyższy uznał, że dziennikarze wykazali prawdziwość twierdzeń zarzucających funkcjonariuszom służb specjalnych podejmowanie pracy w spółkach prawa handlowego. Na tej podstawie mieli prawo formułowania negatywnych ocen. Komentując stanowisko Sądu należy przyjąć, że w ramach korzystania ze swobody wypowiedzi dziennikarze mają prawo nie tylko do prezentacji zjawisk ocenianych jako naganne, mogą także wyrażać związane z tym negatywne oceny⁵².

W świetle przywołanych powyżej orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego oraz Sądu Najwyższego można przyjąć, że wypowiedź może przybierać krytyczną formę, jeżeli ocena dotyczy ważnej kwestii społecznej. Pod tym pojęciem należy rozumieć sprawy o istotnym znaczeniu dla społeczeństwa. Nie można odmówić słuszności temu stanowisku. Udzielanie bowiem prawnej ochrony przed każdą krytyczną wypowiedzią łączyłoby się z niebezpieczeństwem ograniczenia wolności wypowiedzi

Poglądy zawarte w orzecznictwie znajdują pełną akceptację wśród przedstawicieli doktryny⁵³. Jacek Sobczak wskazuje, że niezbywalnym prawem dziennikarza jest prawo do krytyki. Prawo prasy do krytyki gwarantuje dziennikarzowi Konstytucja RP, a w szczególności prawo prasowe⁵⁴.

W oparciu o przedstawione rozważania można przyjąć, że prawo do krytyki jest elementem wolności wypowiedzi, której źródłem i podstawą w ramach ustawodawstwa krajowego są art. 14 i 54 ust. 1 Konstytucji RP oraz art. 1 pr. pras.

Wnioski

Rozważania przeprowadzone w oparciu o wybrane przepisy Konstytucji RP oraz prawa prasowego, jak również wnioski płynące z doktryny i judyka-

⁵¹ Sygn. I CK 346/04, „Monitor Prawniczy” 2005, nr 3, s. 132.

⁵² Wyrok SN z 12 stycznia 2005 r., sygn. I CK 346/04, „Monitor Prawniczy” 2005, nr 3, poz. 132.

⁵³ Zob. G.R. Bajorek, *Władcy ust. Granice swobody wypowiedzi polityków, wypowiedzi o politykach w świetle orzecznictwa ETPCz w Strasburgu*, Toruń 2010, s. 101; I. Dobosz, op. cit., s. 209; B. Kosmus, *Ochrona prawna krytyki*, [w:] *Prawo prasowe. Komentarz*, red. B. Kosmus, G. Kuczyński, Warszawa 2011, s. 541; J. Sieńczyło-Chlabicz, *Naruszenie prywatności osób publicznych przez prasę. Analiza cywilnoprawna*, Kraków 2006, s. 366; J. Sobczak, *Prawo prasowe. Komentarz...*, s. 289; J. Wierciński, *Niemajątkowa ochrona czci*, Warszawa 2002, s. 170.

⁵⁴ J. Sobczak, *Prawo prasowe. Komentarz...*, s. 289; idem, *Polskie prawo prasowe*, Poznań 1993, s. 71.

tury prowadzą do konkluzji, że prawo do krytyki jest jedną z form wypowiedzi prasowej będącej pochodną zasady wolności wypowiedzi.

Negatywnie należy ocenić stosowaną w literaturze przedmiotu praktykę zamiennego stosowania oraz używania jako synonimów pojęć: „wolność wypowiedzi”, „wolność wyrażania opinii”, „wolność słowa i druku”. Wolność wypowiedzi ma znaczenie najszersze, obejmuje bowiem swym zakresem wolność wyrażania opinii, idei i informacji. Ponadto wolność wypowiedzi może polegać na prezentacji opinii, idei czy informacji w dowolnej formie: słowem, drukiem, gestem, obrazem.

Przeprowadzone rozważania pozwalają na sformułowanie wniosku, że wolność prasy stanowi element konstytucyjnej zasady wolności wypowiedzi wyrażonej w art. 54 ust. 1 Konstytucji RP. Wydaje się, że bez wolności wypowiedzi nie można mówić o wolności prasy. Z drugiej strony wolność prasy możliwa jest w pełnym zakresie tylko w razie rzeczywistego istnienia wolności wypowiedzi. Wolność prasy urzeczywistnia prawo obywateli do rzetelnego informowania, jawności życia publicznego oraz kontroli i krytyki społecznej. Wolność prasy zakłada bowiem prawo producentów do dostarczania informacji, jak również odbiorców – czytelników, widzów, słuchaczy – do bycia informowanym⁵⁵.

Należy ponadto uznać, że ustrojodawca w sposób właściwy unormował zagadnienie wolności prasy w ustawie zasadniczej w rozdziale pierwszym określającym zasady ustrojowe państwa. Można zatem stwierdzić, że wolność prasy to zasada ustrojowa, zgodnie z którą środki społecznego przekazu powinny być niezależne, zwłaszcza od władzy publicznej. Wydaje się, że wyrażona w art. 14 Konstytucji RP zasada wolności prasy powinna być definiowana w powiązaniu z art. 54 ust. 1 Konstytucji RP. Mimo umieszczenia tych przepisów w odrębnych rozdziałach Konstytucji RP, normy te pozostają ze sobą w ścisłym związku⁵⁶. Wolność wypowiedzi prasowej jest pochodną przywileju przypisanego jednostce i tylko w takim kontekście można interpretować przepis art. 54 ust. 1 Konstytucji RP jako wolność wypowiedzi prasowej.

W oparciu o przedstawione rozważania uzasadnione jest stwierdzenie, że prawo do krytyki jest jedną z form wypowiedzi prasowej. Swoboda wypowiedzi nie może bowiem ograniczać się do informacji i poglądów odbieranych przychylnie albo postrzeganych jako nieszkodliwe lub obojętne, lecz odnosi się także do takich, które obrażają, oburzają lub wprowadzają niepokój w państwie⁵⁷. Należy stwierdzić, że ochrona wolności wypowiedzi, zagwaran-

⁵⁵ S. Marks, A. Clapham, *International Human Rights Lexicon*, Oxford University Press 2005, s. 241.

⁵⁶ Wyrok TK z 30 października 2006 r., sygn. P 10/06, OTK-A 2006, nr 9, poz. 128.

⁵⁷ Zob. wyrok SN z 24 maja 1989 r., sygn. I CR 231/89, Lex nr 8964; postanowienie SN z 2 września 2003 r., sygn. IV KK 197/03, OSNKW 2004, nr 2, poz. 15; postanowienie SN z 8 września 2005 r., sygn. II KK 511/04, OSN 2005, nr 1, poz. 1618; wyrok SA w Warszawie z 17 kwietnia 2007 r., sygn. I ACa 1149/06, Apel. W-wa 2008, nr 2, poz. 25.

towana w art. 54 ust. 1 Konstytucji RP, nie zależy od formy jej wyrażenia i dlatego prawo chroni również opinie przesadzone, drażniące, a nawet odpychające. Prawo do krytyki nabiera szczególnego znaczenia w debacie publicznej, która winna odzwierciedlać różnorodne opinie wyrażane i prezentowane w społeczeństwie.

Summary

The right of free criticism as an element of freedom of speech

Key words: criticism/fair comment, freedom of press, freedom of speech, press law, constitutional law.

The right of free criticism is one of the most fundamental of human rights and, as such, it is recognized as a standard norm of civilization, which guarantees a democratic society. The main goal of the article is to prove that the right to criticize is an inherent element of the freedom of speech. Considerations are made of the views of Polish law, literature and jurisprudence. The article is divided into two parts. In the first, the author elaborates on the meaning of the freedom of speech. The author then compares definitions such as “freedom of speech”, “freedom of expression” and “freedom of opinion”. The second part presents the right to criticize as an element of the freedom of speech, based on the theory of jurisprudence. The article seeks to answer the question: if the freedom of press is a component of the freedom of speech, can the freedom of press criticism also trace its roots to the freedom of speech?